

Andrei Marga

FILOSOFIA PREZENTULUI

Cluj-Napoca
2025

Introducere	5
-------------------	---

PARTEA I: FILOSOFII CU IMPACT ASTĂZI

I. UN PROGRAM DE RESTRUCTURARE A VALORILOR: NIETZSCHE	23
II. O SCHIMBARE DE ORIZONT – PRAGMATISMUL.....	59
Pragmatismul și pragmaticismul lui Peirce	61
Pragmatismul lui William James.....	84
Instrumentalismul lui John Dewey.....	114
Interacționismul lui George Herbert Mead.....	123
Pragmatismul semiotic al lui Charles Morris	126
III. REALISMUL CA DEPĂȘIRE A PSIHOLOGISMULUI: GOTTLÖB FREGE	129
IV. SCEPTICISMUL ISTORIC: OSWALD SPENGLER	143
V. FENOMENOLOGIA TRANSCENDENTALĂ: EDMUND HUSSERL.....	153
VI. VERSIUNILE MARXISMULUI.....	177
Naturalizarea	181
În secolul al XXI-lea	188
Succesorii nemijlociți.....	191
Revizionismul.....	195
Versiuni	197
Marxismul răsăritean la Gheorghii V. Plehanov	203
Marxismul occidental la Rosa Luxemburg.....	206
Teoria reificării a lui Georg Lukács	207
Marxismul sovietic	210
Filosofia praxisului a lui Antonio Gramsci.....	214
Antropologismul.....	215
Utopismul lui Ernst Bloch.....	221
Neostructuralismul lui Althusser	223
Necesara reconstrucție	225
Repercusiunile.....	228
VII. FILOSOFIA ANALITICĂ	231
Revolta contra idealismului la George Edward Moore.....	233
Atomismul logic al lui Bertrand Russell.....	237

Atomismul logic și depășirea sa la Ludwig Wittgenstein	242
Pozitivismul logic al lui Moritz Schlick	257
Neopozitivismul lui Rudolf Carnap	259
Empirismul pragmatic al lui Willard Van Orman Quine.....	266
Destrămarea „mitului datului” la Wilfrid Sellars	272
Filosofia analitică a limbajului la Gilbert Ryle.....	274
Teoria actelor de vorbire a lui John L. Austin	275
Metafizica descriptivă a lui Peter F. Strawson	280
Filosofia modalităților a lui Saul Kripke	281
Emotivismul lui Charles L. Stevenson.....	284
Prescriptivismul lui Richard Hare.....	287
VIII. FILOSOFIA EXISTENȚIALĂ.....	291
Cotitura existențială la Franz Rosenzweig.....	292
Fenomenologia existențială a lui Martin Heidegger	296
Existențialismul lui Sartre	367
IX. TEORIA CRITICĂ	373
Teoria critică la Max Horkheimer	374
Analize critice	376
Critica rațiunii instrumentale	379
Filosofia negativității la Theodor W. Adorno.....	390
Filosofia reificării universale la Marcuse.....	396
X. CONFUCIUS ASTĂZI.....	399

PARTEA A II-A FILOSOFII RECENTE

XI. RAȚIONALISMUL CRITIC AL LUI KARL POPPER	415
XII. HERMENEUTICA FILOSOFICĂ A LUI GADAMER	435
XIII. REABILITAREA FILOSOFIEI PRACTICE	445
Filosofia practică la Hannah Arendt.....	446
Filosofia practică la Manfred Riedel.....	470
XIV. NEOSTRUCTURALISMUL	479
Critica structuralistă a rațiunii la Michel Foucault.....	480
Filosofia postmodernității a lui Jacques Derrida.....	489
XV. INEISMUL PE BAZE LINGVISTICE AL LUI NOAM CHOMSKY	499
XVI. ISTORIA FILOSOFIEI CA FILOSOFIE LA LEO STRAUSS	507

XXVII. RECONSTRUCȚIA CONTRACTUALISMULUI LA JOHN RAWLS	519
XXVIII. RELUAREA METAFIZICII LA DIETER HENRICH	531
XIX. PRAGMATISMUL TRANSCENDENTAL LA KARL-OTTO APEL	541
XX. PRAGMATICA UNIVERSALĂ A LUI JÜRGEN HABERMAS	549
XXI. RELATIVISMUL PRAGMATIC AL LUI RICHARD RORTY	587
XXII. PRAGMATISMUL INFERENȚIALIST AL LUI ROBERT B. BRANDOM	619
XXIII. FILOSOFIA SUBIECTIVITĂȚII ȘI INDIVIDUALITĂȚII A LUI MANFRED FRANK.....	649
XXIV. NOUA „ȘCOALĂ DE LA FRANKFURT” CU AXEL HONNETH	663
XXV. AVERTISMENTUL LUI NORBERT WIENER	675
XXVI. NOUL TEHNOCRATISM AL LUI RAY KURZWEIL.....	683
XXVII. TRANSUMANISMUL ȘI INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ.....	691
XXVIII. RESTABILIREA EXPERIENȚEI CURENTE ȘI NEUROȘTIINȚELE CU JOHN R. SEARLE	701
Încheiere: Filosofia și condițiile filosofării	715
Despre autor	725

Introducere

Filosofia a constat totdeauna din abordări multiple. Cartea de față îl familiarizează pe cititor cu filosofii cele mai prezente în conștiința culturală de astăzi. Ea pleacă de la observarea nevoii de „contemporaneizare” a cunoștințelor; începând cu delimitarea și cunoașterea filosofiilor cu impactul acum cel mai larg. Fapt este că nu doar cititorii obișnuiți rămân adesea în afara a ceea ce este „contemporan”, ci și unii specialiști.

Titlul *Filosofia prezentului* leagă trei conotații. Este vorba de filosofia care, după o lungă istorie, a luat forme în zilele noastre, de filosofia care surprinde în temele, conceptele și construcțiile ei experiențele lumii de astăzi și de filosofia pe care cel care reflectează o poate lua ca punct de plecare pentru a explora ceea ce se trăiește. Titlul semnalează din capul locului că, printre filosofii socotite contemporane, sunt unele mai prezente în evenimentele, în desfășurările de activități și în frământările oamenilor de azi. Ele sunt repere ale cunoașterii, evaluării și acțiunilor, dacă nu cumva au ajuns să influențeze și să orienteze evoluția umanității. Cartea de față oferă tabloul acestor filosofii ale prezentului.

Desigur, oricine își poate elabora o filosofie în care să se încreadă. Libertățile, așa cum se înțeleg astăzi, mai mult ca angajare a subiectivității, o și încurajează. De aceea apar atât de frecvent filosofeme prin refugiu în istoria filosofiei, sumar cunoscută, sau în subiecte rău stăpânite.

Dar dacă filosofia nu rămâne joc de cuvinte și cugetări, nu doar eseu cu relevanță privată, ci un demers de cunoaștere argumentativă care vrea să articuleze viziuni ce merită să călăuzească oamenii, chiar comunități largi, atunci ea pierde ignorând ceea ce se petrece în jur. Filosofia nu este posibilă la propriu ignorând contemporaneitatea și nu este acolo unde se ignoră ceea ce trăiesc oamenii.

Cultura filosofică este astăzi dezvoltată mai mult ca oricând, dar preluarea ei în cultura largă se află într-o stare precară.

Un prim aspect este acela că sunt mai mulți absolvenți de filosofie, fiind mai multe facultăți pe lume, decât oricând în istorie. Dezbaterea filosofică nu este însă pe măsură, iar cât este, s-a refugiat în publicații cu impact relativ redus.

Al doilea aspect este acela că ideologia a invadat din nou discuția publică, inclusiv filosofia. Se promovează autori și concepții superficiale, grație posibilităților de mediatizare, și se examinează prea puțin dacă nu cumva autori și concepții care, deși au pierdut din audiență, nu au fost infirmați la nivelul conceptualizărilor. În fapt, atunci când o teorie, filosofică sau nefilosofică, a ancorat adânc în realități, scoaterea ei de pe scenă nu o poate face evoluția ideologiei. Ideologia, ca și propaganda, sunt facile, dar filosofia este altceva – o reflecție înfiptă adânc în datele realității.

Al treilea aspect este acela că se înțelege prea puțin faptul că filosofia este o disciplină ce rămâne continuu în dialog cu istoria ei. Din nefericire, chiar printre cei care pretind că fac filosofie s-a instalat o suficiență care face ca preocuparea pentru cultura filosofică pe care o dă cunoașterea istoriei disciplinei să fie mică.

În sfârșit, necunoscându-se istoria filosofiei și filosofiile prezentului, se fac atribuiri greșite. Iată, din mulțimea exemplelor de astăzi, doar câteva, fiecare grăitor.

Destul să observi că atunci când se vorbește de știință, de către specialiști prea puțin familiarizați cu evoluția cunoașterii, se conotează știința în fapt la nivelul anilor treizeci, cu Carnap și „Cercul de la Viena”. Aceștia perorează despre „știința autentică”, pe care cred că au luat-o sub control, fără să observe că însuși tabloul științelor, al metodelor acestora, chiar matematica abordării științifice, sunt mult schimbate azi. O cu totul altă filosofie dă seama astăzi de specificul cunoașterii științifice.

Destul să observi incoerența discuției actuale despre religie. Se înțelege greu că modelul aservirii filosofiei de către religie și cel al „depășirii” religiei de către filosofie au fost practic infirmate. Formele spiritului – știința, arta, religia, filosofia – interacționează astăzi încât modelarea adecvată este cea a unor perspective asupra lumii autonome, dar care câștigă, fiecare, din interacțiunea cu celelalte. De aceea, proiectarea asupra lor a unor simple improvizații, explicabile prin sărăcia informării, de genul „religia autentică” sau „știința autentică”,

echivalate de fapt cu momente arbitrare din evoluția lor, nu este tenabilă. Spus simplu, credință este acolo unde se asumă existența lui Dumnezeu, iar credinciosul își pune soarta în mâinile lui Dumnezeu. Religia este în miezul ei credință. Așa simplist cum înțeleg unii „autenticitatea”, aceasta nu are de a face cu gândirea efectivă și evoluția ei.

Destul să observi confuzia de azi dintre exaltarea schimbării sexului și „progresism”, ca să-ți dai seama cât de mare este ignoranța. În definitiv, „progresismul” este la origine un curent ce pleacă de la articolele *Constituției* americane și care a fost axat pe ameliorarea condițiilor economice, sociale, instituționale ale vieții cetățenilor, indiferent de poziția lor în societate, iar azi avem de a face cu un „neo-progresism” care crede că problema crucială a lumii de astăzi este legată de sex și se dă drept campion al democratizării.

Destul și să observi confundarea criticii de către Heidegger a scientismului cu respingerea „gândirii calculatoare”. Fiind la zi în ceea ce privește cunoașterea evoluției științelor, Heidegger, bine citit, a respins excese care constau în a socoti știința unica cunoaștere a realității. El nu era însă nicidecum atât de opus științelor de ieri și de azi pe cât spun comentatori superficiali. Heidegger opera, ca și Hegel, cu un realism al datelor condiției umane și istoriei. Nu s-a putut invoca vreun citat care să-l scoată din acest realism.

Destul să observi perorația despre „Școala de la Frankfurt” și actuala ideologie sexistă, care a culminat cu apărarea de către președintele Joe Biden, în discursul din 2024 despre starea Uniunii, a schimbării de gen. Se crede că întrucât exponenți ai unei școli discută inclusiv despre sex, acea concepție ar fi sexistă! Această perorație denotă clar că vorbesc persoane care nu au citit o scriere din opera lui Horkheimer, Adorno, Marcuse. Ele nu au putut invoca vreun fragment în care aceștia să justifice ceea ce se spune despre ei.

Destul să observi alegațiile despre neomarxism când în realitatea lumii sunt zeci de feluri de preluare a scrierilor lui Marx, de la *Manuscrisele economico-filosofice*, trecând prin *Ideologia germană*, la *Fundamentele criticii economiei politice*. S-a ajuns să se creadă că orice critică adresată realităților din societățile concurențiale ale timpului nostru ar fi marxism sau măcar neomarxism. La drept vorbind, critica societăților concurențiale nu a fost niciodată monopolul marxismului,

iar neo-urile concepțiilor sunt numeroase, în funcție de înțelegerea diverșilor adepți. Nu s-a putut nici aici da un citat edificator ca să se vadă despre ce este vorba.

Destul să vezi, pe lângă exemplele evocate, cecitatea și neputința încadrării filosofice a „inteligenței artificiale”. Ea este confundată cu un fel de opțiune culturală a cuiva, în vreme ce realitatea este cu totul alta: „inteligența artificială” este una dintre marile inovații ale oamenilor, care schimbă amplu cunoașterea și opțiunile filosofiei. Este, firește, comodă ignorarea sau opunerea la acest fapt. Numai că, aidoma altor momente ale istoriei, opoziția la progresul cunoașterii, tehnologiei și vederilor asupra lumii se plătește scump și sfârșește inevitabil în muzeu.

Necunoașterea evoluției filosofiei se plătește totdeauna cu primejdia irelevanței. Parcurgerea datelor acestei evoluții, fie și esențializată, este un pas spre mai buna înțelegere a realităților lumii.

Astăzi situația filosofiei este contradictorie.

Pe de o parte, filosofia a pierdut din elanul anilor șaiszeci-șaptezeci, când, mai ales în urma devastatorului război mondial, cu sentimentul unei crize grave a culturii moderne și pe fondul concurenței sistemelor politice, s-a răspândit convingerea că abordarea realității cu mijloacele integrative ale filosofiei este nu doar utilă, ci și indispensabilă. Oamenii aveau nevoie de o reangajare în raport cu condiția lor. Dar, odată cu înlocuirea competiției sistemelor politice cu globalizarea economiei și comunicațiilor și, apoi, mai ales, odată cu revoluționarea continuă din științe și tehnologii și cu expansiunea „inteligenței artificiale”, filosofia a început să piardă din importanță culturală. Oamenii caută să se descurce în cadrele vieții existente, întrebându-se tot mai puțin asupra condiției lor de bază. Cu decenii în urmă, filosofia se simțea alimentată cu tematica schimbării culturale și a revoluționării din științe. Azi, destui încearcă, odată cu expansiunea „inteligenței artificiale”, suspendarea filosofării.

Sunt mai mulți oameni cu pregătire filosofică decât oricând în lume, dar înnoiri în filosofie se elaborează mai puțin ca odinioară. Hilary Putnam spunea la un moment dat că în filosofia postbelică s-au elaborat mai multe idei noi decât în lunga istorie anterioară a disciplinei. Azi îl putem completa cu observația că ritmul de generare de idei filosofice esențial noi a scăzut în deceniile secolului actual.

Pe de altă parte, oricât de mult progresează cunoașterea în științe și oricât se dezvoltă tehnologiile, oricât de rezonabile ar fi deciziile politice – ceea ce este departe de realitate – și oricare ar fi evoluția artei și manifestările religiei, nu se poate ieși din policrizele civilizației și culturii actuale fără filosofie. Spus simplu, numai filosofia dispune de perspectiva întregului – cum a lămurit lucrurile deja Hegel – și abia ea poate desluși ceea ce se petrece și ce se poate face. Umanitatea omului este în pericol, iar, fără perspectiva gândirii filosofice, nu este azi posibilă apărarea ei cu succes. Însăși contemporanitatea, cu crizele, derapajele, inechitățile ei reclamă filosofie – desigur sincronizată cu viața.

Dar ce este, în definitiv, „contemporan”? Atunci când se răspunde la întrebare, se alunecă spontan spre o anumită plasare în timp a unei opere. Astfel, ar fi „contemporan” ceea ce este generat de epoca pe care o trăim. Numai că și opere demult elaborate continuă să fie pe frontispiciul actualității. Nu ne gândim doar la neîntrecutele opere plastice ale lui Michelangelo, da Vinci și ale multor alora, ci și la opere de interpretare a lumii și vieții, precum *Biblia* sau opera lui Confucius.

În mod inevitabil, stabilirea a ceea ce este „contemporan” ține și de afinitățile celui care o întreprinde. Ea ține și de alte criterii, încât afinitățile nu sunt de netrecut. Pentru a da însă mai direct răspunsul la întrebarea ce este „contemporan” în domeniul filosofiei, aș spune din capul locului că în joc sunt patru criterii.

Este practicat, desigur, fie și tacit, un criteriu al afinităților. Se scriu istorii ale filosofiei contemporane în care autorii pun accent pe rădăcinile vederilor lor, ca și cum istoria însăși ar duce la acestea. Destui recurg la acest criteriu.

Există apoi un criteriu temporal, el însuși în mișcare odată cu trecerea deceniilor. De pildă, „istoria contemporană” a fost luată convențional, în anii optzeci-nouăzeci, drept istoria scursă de la sfârșitul secolului al XIX-lea înapoi. Foarte probabil, odată cu progresele în scrierea istoriei ultimului secol, criteriul temporal se va fixa în dreptul Primului Război Mondial.

Mai departe, există un criteriu de conținut ce constă în trierea filosofiilor urmărind o temă anume dintr-un domeniu al filosofiei. Epistemologia și filosofia socială sunt cele mai frecventate.

În sfârșit, este și un criteriu de impact, care se referă la efectele istorice, în fond societale și culturale, ale filosofiilor. Unele filosofii au

efecte în orientarea cunoașterii, altele în raționalizări de activități în societate și chiar în schimbări de societăți, spre deosebire de cele de cabinet sau de justificare personală.

Am sudat în analiza istorico-filosofică criteriul temporal și criteriul impactului, ele fiind mai capabile de obiectivitate. Ca rezultat, am publicat extinsa *Introducere în filosofia contemporană*, iar cartea a avut trei ediții (1988, 2005, 2014). Prima ediție a fost o aducere în atenție, după decenii de monolog filosofic, a diversității filosofiilor contemporane, dar inevitabil sub cunoscutele constrângeri ideologice ale epocii. Celelalte două ediții au fost publicate în condiții de libertate, ultima fiind, firește, îmbogățită. La orice comparație, cartea a rămas până azi cea mai cuprinzătoare prezentare a filosofiilor contemporane în cultura română postbelică. Cu ultima ediție, ea a devenit, tot prin comparație, una dintre cele semnificative, recunoscute în spațiul internațional.

Contemporaneitatea filosofică a fost înțeleasă în această carte, explicit, ca ceea ce se încadrează între ultima treime a secolului al XIX-lea și actualitatea zilelor noastre și are impact semnificativ în aceasta din urmă. De aceea, în prima ei parte, *Introducerea în filosofia contemporană* delimita filosofiile care au format premise ale curentelor contemporane și făcea prezentarea lor pe baza precisă a scrierilor reprezentative. Apoi au fost prezentate curentele filosofice contemporane pe un spectru cât mai larg. *Introducerea în filosofia contemporană* și-a asumat examinarea nemijlocită de scrieri ale filosofilor. Ea a fructificat însă și exegeza de referință.

Preocuparea mea, de a fi la curent cu demersurile ce se fac în anii noștri în sferile științelor, artei, religiei, filosofiei, a rămas constantă. Am căutat nu numai să elaborez noi piese ale construcției mele filosofice prin explorarea a ceea ce se petrece în realitatea vieții trăite, ci și să dau în continuare tabloul contemporaneității spirituale. În acest sens, am publicat volumul *Teologie contemporană* (Ed. Eco Transilvan, Cluj-Napoca, 2024, 432 p.). În cartea de față, sub titlul *Filosofia prezentului*, public ceea ce ține de contemporaneitatea filosofică în înțeles strict.

Din considerente de concentrare asupra a ceea ce este în cel mai înalt și mai strict înțeles contemporan, volumul nu reia, așadar, întreaga *Introducere în filosofia contemporană* (2014), ci operează o selecție. Abordarea teologiei este lăsată în seama *Introducerii* și a volumului *Teologie contemporană*. Din partea I a *Introducerii*, rețin în

volumul de față doar „filosofia vieții” a lui Nietzsche și pragmatismul lui Charles Peirce. Din partea a II-a, rețin doar „realismul” lui Frege, scepticismul istoric al lui Spengler, fenomenologia transcendențială a lui Husserl, filosofia pragmatismului a lui James, Dewey, Mead, versiunile marxismului, filosofia analitică a lui Wittgenstein și Cercul de la Viena, filosofia existențială a lui Rosenzweig și Heidegger, structuralismul lui Foucault și Derrida, reconstrucția contractualismului a lui Rawls, reluarea metafizicii cu Dieter Henrich, pragmatica universală a lui Habermas, relativismul pragmatic al lui Rorty, pragmatismul inferențialist al lui Brandom.

Volumul de față păstrează abordarea monografică a filosofiilor din *Introducere*. Plec în continuare de la convingerea că o filosofie este un organism viu, care, din considerente de fidelitate, trebuie redat cât mai exact, în întregime, fie și în spații inevitabil reduse.

De la data ediției din 2014, care este cea mai extinsă a *Introducerii în filosofia contemporană*, am mai publicat în teritoriul istoriei filosofiei contemporane volumele *Filosofi și teologi actuali* (2019); *Heidegger* (2021); *Școala de la Frankfurt în fața istoriei* (2023). Nu le reiau nici pe acestea în volumul de față, chiar dacă vor fi inevitabile unele suprapuneri cu analize și evaluări, fiind ale aceluiași autor.

Reiau partea, să spun așa, strict contemporană a *Introducerii* și adaug unele dezvoltări acolo unde azi, în spațiul cultural, sunt confuzii. Cuprinsul ilustrează opțiunile mele. Cititorul interesat de expunerea mai largă poate consulta nu numai volumul de față, *Filosofia prezentului*, ci și *Introducerea în filosofia contemporană*, după cum poate consulta și scrieri de referință internațională care au fost consultate în elaborarea acesteia din urmă¹. De altfel, am aspirat la un loc pentru *Introducerea în filosofia contemporană* în șirul acestor scrieri.

¹ Friedrich Ueberweg, *Grundriss der Geschichte der Philosophie*, Mittler Sohn, Berlin, 1923; H. Höffding, *Philosophes contemporaines*, F. Alcan, Paris, 1924; A. Messner, *Geschichte der Philosophie im 19 Jahrhundert*, Quelle und Meyer, Leipzig, 1935; Gerard Deledalle, *Histoire de la philosophie américaine*, Presses Universitaires de France, Paris, 1954; F. Sciacca, (dir.), *Les grandes courants de la pensée mondiale contemporaine*, Fischbacher et Monzorati, Paris-Milano, 1961; I.M. Bochenski, *Contemporary European Philosophy*, University of California Press, 1956; H.W. Schuster, *A History of American Philosophy*, Columbia University Press, New York and London, 1963; J. Passmore, *A Hundred Years of Philosophy*, Inc. Publishers, New York, 1966; G.J. Warnock, *English Philosophy since 1900*, Oxford University Press, 1969; Wolfgang Stegmüller, *Hauptströmungen der Gegenwartsphilosophie*, A. Kröner, Stuttgart, 1975; Alfred J. Ayer, *Philosophy in the Twentieth Century*, Random House, New York, 1982; Herbert Schnädelbach, *Philosophie in*

Se pronunță adesea asupra filosofiei și filosofiilor oameni cu pregătire filosofică lacunară – destui trecuți formal prin studii apropiate. Nu mai vorbesc de faptul că se pronunță frecvent unii care nu au încercat niciodată construcția filosofică. De aceea sunt utile câteva lămuriri.

Chiar în timpul vieții generației mele, locul și importanța recunoscute filosofiei s-au schimbat perceptibil. Ele s-au schimbat și se schimbă odată cu schimbările istorice mai adânci. Ca disciplină, filosofia rămâne legată de condiția de ființă reflexivă a oamenilor, dar apelul la ea și elaborarea ei sunt sub condiții istorice și culturale.

În deceniile postbelice, filosofia era înțeleasă clasic, ca formă a spiritului de maximă cuprindere rațională a lumii humano-socio-cosmice, care poate fi informativă pentru demersurile de schimbare. Pe altă direcție, ea era înțeleasă ca examinare logico-lingvistică ce poate contribui la asanarea comunicării. Pe încă o direcție, ea era explorare a finitudinii inexorabile a existenței umane pentru a induce o etică adecvată, iar, în reacție la aceasta, filosofia era chemată să identifice structuri atemporale ale istoriei. Ulterior, filosofia a fost chemată să participe la luminare în condițiile unei lumi deschise și globalizate, ce aspiră la democratizare. Între timp, crizele – economice, de raționalitate, de legitimare, de motivare și de creativitate – au inundat lumea, încât filosofia, ca apărătoare a umanității, are a le lămuri la nivelul orientărilor majore.

Deutschland 1831-1933, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1983; H.S. Thayer, *Meaning and Action. A Critical History of Pragmatism*, Hackett Publishing Company, Indianapolis, 1984; Eckard Nordhofen, *Philosophen des 20. Jahrhunderts in Portraits*, Syndicat, Frankfurt am Main, 1986; Cornel West, *The American Evasion of Philosophy. A Genealogy of Pragmatism*, The University of Wisconsin Press, 1989; Julian Nida-Rümelin, *Philosophie der Gegenwart in Einzeldarstellungen*, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1991; Jean-Michel Besnier, *Histoire de la philosophie moderne et contemporaine* (2), Editions Grasset & Fasquelle, Paris, 1993; Gunar Skirbekk und Nills Gilje, *Geschichte der Philosophie*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1993; Jeanne Hersch, *L'étonnement philosophique*, Gallimard, Paris, 1993; Nicholas Rescher, *American Philosophy Today*, Rowan & Littlefield Publishers, Inc., Lanham and London, 1994; Frederick Copleston, *A History of Philosophy*, Volume VIII, Doubleday, New York, 1994; John Shand, *Philosophy and Philosophers*, Penguin Books, London, 1994; Kurt Wuchterl, *Bausteine zu einer Geschichte der Philosophie des 20. Jahrhunderts*, Verlag Paul Haupt, Bern, Stuttgart, 1995; William Lyon, *Modern Philosophy of Mind*, Everyman, London, 1995; Christian Delacampagne, *Histoire de la philosophie au XX-e siècle*, Seuil, Paris, 1995; Nicola Abbagnano, *Storia della filosofia*, Volume Sestro, Tascabili degli Editori Associati, Milano, 1995; Roger Scruton, *Modern Philosophy*, Mandarin, London, 1996; Eric Matthews, *Twentieth-Century French Philosophy*, Oxford University Press, 1996; André Comte-Sponville, Luc Ferry, *La sagesse des Modernes*, Robert Laffont, Paris, 1998; Anton Hügli, Poul Lübke (Hrsg.), *Philosophie in 20. Jahrhundert*, Rowohlt Enzyklopädie, Hamburg, 2000.

Filosofia nu înlocuiește nici științele, nici arta și nici religia, dar le poate sprijini astăzi lămurind sensul din punctul de vedere al unei reproduceri culturale și umane a vieții. Azi nu mai poate fi satisfăcută menirea filosofiei de a articula conștiința cea mai profundă de sine a umanității fără a lămuri sensul acțiunilor și cunoștințelor.

Suntem puși în situația de a ne interoga asupra sensului nu doar întrucât realitatea oferă mereu diverse alternative, ci și pentru că aceste alternative au devenit complicate într-o lume mai complexă decât cele cunoscute. Ele cer o reflecție adâncită dincolo de ceea ce este uzual sau acceptat, fiind comod. *Sunt de părere că filosofiei îi revine să asigure reflecția cuprinzătoare asupra faptelor și celor ce există, până la fundamente.* Adaug că fundamentele se dovedesc tot mai mult a fi de natura sensului.

Fiecare putem vorbi despre alții care s-au manifestat sau se manifestă în filosofie. O facem obișnuit de câte ori ei deschid noi înțelegeri ale lumii, rezultatele sunt certe, iar meritele sigure. Rămâne însă datoria celor care se ocupă profesional de filosofie să arate cum și-au asumat ei înșiși reflecția filosofică și ce ia contur, dinspre fiecare, în sfera filosofiei. Aidoma artei, filosofia, luată la propriu, exclude habotnicia, fiind mereu sensibilă la schimbările ce au loc în condițiile vieții oamenilor.

Așadar, am făcut studii de filosofie și sociologie pe un curriculum care nu a fost întrecut, deocamdată, în perioada „micii liberalizări a României”, din 1966-1971, cu profesori de filosofie și științe temeinici (D.D. Roșca, Nicolae Mărgineanu, Achim Mișu, Ion Aluaș, Nicolae Kallos, Bogdan Stugren, Saul Waissman, Benjamin Zörgö, George Em. Marica și alții). În pregătirea de atunci nu au lipsit bazele matematicii, fizica relativistă și mecanica cuantică, biologia darwinistă și genetica, logica simbolică, doctrinele economice, teoriile sociologice, psihologia genetică, scrierea istoriei, pe lângă, desigur, nouă semestre de istorie a filosofiei, alături de semestre de filosofie sistematică. *Mi-am consacrat preocupările, deja ca student, înțelegerii contemporaneității.* Am parcurs apoi filosofie contemporană și științe, cunoscând nemișlocit și aprofundând câțiva dintre cei mai mari filosofi (Habermas, Rorty, Riedel etc.) și sociologi (Luhmann, Offe etc.), în Germania Federală și

Statele Unite ale Americii. Am intrat în contact cu alte vârfuri – ale filosofiei (Putnam, Rescher, Frank, Ottmann etc.), teologiei (Ratzinger, Küng, Kasper, Pannenberg etc.) și ale unor științe.

Mi-am dat seama cu timpul că filosofia nu face față evenimentelor lumii fără a ieși din exercițiul livresc istorico-filosofic sau epistemologic – așa cum se practică copios în deceniile din urmă – și a exprima noile experiențe de viață. Azi, de pildă, copleșesc crizele – economice, de raționalitate, de legitimare, de motivație, de orientare, de creativitate, iar reperetele nu mai sunt sigure. Destul să observăm antagonismele în creștere, extinderi ale criminalității, evadarea în consumul de droguri, dificultatea de a mai regăsi natura umană pentru a ne da seama că acele concepte – de pildă, „rațiune”, „spirit”, „obiectivitate”, „libertate” – care au organizat viziunile de până azi sunt excedate și se cer reconstruite. Noi filosofi, cu noi rezolvări, au devenit indispensabile. Filosofia trăiește acolo unde este răspuns propriu, inovativ, la noi experiențe.

Iar astfel de rezolvări pretind complementarea exegezei cu construcția. Fără cunoașterea filosofiilor, cum încearcă mulți, care cred că ignorarea tezaurului filosofiei este virtute, nu este posibil, profesional vorbind, vreun răspuns propriu în filosofie. Or, acest răspuns este indispensabil. *Erudiția, mai ales în filosofia contemporană, care, așa cum a constatat unul dintre exponenții ei, a cumulat în cincizeci de ani idei noi cam cât în istoria anterioară, nu este suficientă pentru filosofare, dar fără ea filosofarea rămâne simplă aventură de gust îndoielnic.*

Cu siguranță, vremea sistemelor filosofice închise a trecut demult, dar sistematizarea ideilor este obligatorie pentru cel care-și asumă obligațiile dintotdeauna ale filosofării. În cartea *Cunoaștere și sens. Perspective critice asupra pozitivismului* (1984), am scris că urmăresc lămurirea sistematică a sensului. Mai târziu, în *Raționalitate, comunicare, argumentare* (1991), am mărturisit intenția de a lămuri raționalitatea și conexiunile ei lăuntrice cu comunicarea și argumentarea, înăuntrul proiectului modernității. În sfârșit, după ce am ajuns la stăpânirea în lărgime și adâncime a filosofiei contemporane și am putut să fac delimitări pe cont propriu, m-am documentat în științe și am publicat analize de concepții, am enunțat bazele pentru o construcție (vezi *Pragmatismul reflexiv. Încercare de construcție filosofică*, 2017). Nu se poate stăpâni totul, dar este obligatoriu să parcurgi cât mai multe dintre noduri și să-ți asumi răspunderea schimbării.